

Grzegorz Bachanek

Sakramentalna struktura Słowa Bożego w teologii kard. J. Ratzingera

Verbum Vitae 7, 215-229

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SAKRAMENTALNA STRUKTURA SŁOWA BOŻEGO W TEOLOGII KARD. J. RATZINGERA

Ks. Grzegorz Bachanek

Dla św. Pawła, a stąd dla pierwotnego Kościoła, „**Pismo Święte jako całość jest sakramentem**” – twierdzi teolog J. Ratzinger¹. W szczególności sakramentami są: słowa Pisma Świętego (*Wortsakramente*), wydarzenia historii zbawienia (*Ereignissakramente*) i rzeczywistości stworzenia (*Schöpfungssakramente*).

1. PISMO ŚWIĘTE JAKO SAKRAMENT

Pojedyncze słowa Pisma Świętego były interpretowane jako wskazujące na Chrystusa. Słowa takie nazywano po grecku *typoi*, albo po łacinie *sacramentum futuri* – sakramentem przychodzącego Pana. W języku Ojców słowo *typos* jest prawie równoznaczne ze słowami: *mysterion*, *sacramentum*².

Słowo *mysterion* oznacza w Starym Testamencie najpierw tajemną rzecz. W apokaliptyce pojawia się głębsze znaczenie: zakryte za symbolami Objawienie, zakryte głoszenie określonej przez Boga przyszłej tajemnicy.

¹ „Die Schrift ist im ganzen Sacramentum” J. Ratzinger, *Zum Begriff des Sakramentes*, München 1979, 10.

² Por. tamże, 10 n.

W teologii rabinistycznej, która rozwija się w czasach Jezusa mowa jest o „tajemnicach Tory”. Tora ukazuje się jako szata (Einkleidung) dla stwórczej tajemnicy Boga. Według rabinów wiele słów Prawa ma tajemne centrum, tajemny sens³. W Nowym Testamencie zwraca uwagę tekst Mk 4,11, mówiący o tym, że uczniom dana jest tajemnica królestwa Bożego. Autor wyjaśnia, że za opowiadanym słowem porównania, z którym Jezus staje naprzeciw ludzi, mieszka ukryta zasada, która wprowadza sama w głębię rzeczywistości⁴. Często używa słowa *mysterion* św. Paweł. Nawiązuje do wykładu rabinicznego. Dla Pawła tajemnica Tory i wszystkich parabol stała się widzialna w ukrzyżowanym Chrystusie. W Chrystusie Bóg sam siebie wyklada i daje autentyczną hermeneutykę Pisma. Stąd pojęcie *mysterion* stało się pojęciem hermeneutycznym, należy do problemu właściwego wykładu Pisma⁵. Przy pomocy pojęcia *mysterion* Paweł przeciwstawia elitarnemu mistycyzmowi Koryntu, opartemu na wtajemniczeniach i chcącemu przekraczać hermeneutycznie normalne kościelne chrześcijaństwo, skandal ukrzyżowanego Chrystusa, który jest najgłębszą tajemnicą, a którego głosi prosta kerygma. Wtajemniczonymi są ci, którzy po prostu żyją w jednoświadczeniu wspólnego Kościoła, a nie ci, którzy poprzez spory rozrywają jego jedność⁶. W tekście Ef 5,32 Paweł stosuje prawdę, że Jezus jest tajemnicą Tory do konkretnego zdania Księgi Rodzaju o staniu się męża i żony jednym ciałem i odnosi to zdanie do Chrystusa. Jest to nie tylko typologiczne (chrystologiczne) interpretowanie Pisma Świętego, ale także rzeczywistości stworzenia. Sam proces stworzenia posiada swoją własną tajemnicę, nosi w sobie chrystologiczną transparencję. *Mysterion* to nie tylko sens wyrazu biblijnego tekstu, ale także sens wydarzenia⁷.

³ Por. tamże, 6.

⁴ Por. tamże, 7.

⁵ Por. tamże, 7 n.

⁶ Por. tamże, 8 n. Nawiązaniem do tej myśli wydaje się być często powtarzana refleksja Ratzingera o prostych wiernych i tych, którzy uważając się za prawdziwie głębokich chrześcijan, niszczą wiarę innych.

⁷ Por. tamże, 9 n.

Gdy porównujemy te rozważania ze spojrzeniem Rahnera możemy dostrzec, że Rahner wyprowadza związek Słowa Bożego i sakramentów raczej z analizy struktury sakramentu, wskazując, że istotę sakramentu stanowi słowo, a materia odgrywa rolę drugorzędną⁸. Natomiast Ratzinger zwraca uwagę na wewnętrzną budowę Słowa Bożego, tak jak było ono rozumiane w tradycji Izraela i w Kościele pierwotnym. Słowo Boże wskazuje ze swojej wewnętrznej budowy na sakrament. Słowo i sakrament nie są swoimi przeciwieństwami, lecz warunkują się i dają się sobie nawzajem.

W jaki sposób z szerokiego pojęcia sakramentu w pierwotnym Kościele powstało specyficzne rozumienie sakramentu, tak że mówi się tylko o siedmiu sakramentach? Jak dokonał się ten podział między sakramentami we właściwym sensie, a tym, co nazwano później sakramentaliami? Ratzinger pokazuje najpierw pewne rozłamanie pojęcia sakramentu wskutek różnicy między obietnicą, a wypełnieniem. O ile liturgiczne czynności Starego Przymierza były sacramenta futuri – sakramentami przychodzącego, to nowotestamentalne są czymś więcej – przedstawieniem terażniejszości, wyrazem i owocem życia, męki i zmartwychwstania Chrystusa. Po drugie Eucharystia oznaczała wyzwolenie, uproszczenie, oczyszczenie i pogłębienie w stosunku do skomplikowanej struktury kultycznej Starego Przymierza. A więc już dla Ojców Kościoła pojęcie sakramentu dzieliło się na starotestamentalną wielość i jej punkt docelowy, nowotestamentalną prostotę. Średnio-wieczne ograniczenie liczby sakramentów do siedmiu, było więc kontynuacją i systematyzacją tego, co już istniało w pierwotnym Kościele.⁹

⁸ Por. K. Rahner, H. Vorgrimmler, *Mały słownik teologiczny*, Warszawa 1987, 402 n.

⁹ Por. J. Ratzinger, *Zum Begriff des Sakramentes*, 12-15.

2. PROBLEM PRZECIWSTRAWIENIA PISMA ŚWIĘTEGO I SAKRAMENTU

Szczególnie w myśli protestanckiej możemy spotkać ostre przeciwstawienie Pisma Świętego sakramentom. Eberhard Jüngel ewangelicki dogmatyk z Tybingi uważa tworzenie się pojęcia sakramentu za odejście od Pisma Świętego, za hellenizację chrześcijaństwa. Zauważa on, iż słowo sacramentum stanowi tłumaczenie greckiego **musthrión**, występującego w Piśmie świętym. Ale jego zdaniem to rzadko występujące w Piśmie słowo wyraża tajemnicę Chrystusa i eschatologii, a nie występuje w związku z kultem, liturgią, z misteriami niechrześcijańskiego świata. Brakuje go tam, gdzie jest mowa o chrzcie i Eucharystii.

Taki sposób myślenia, według Ratzingera, związany jest z niewłaściwym rozumieniem stosunku tego, co ludzkie, do tego, co chrześcijańskie¹⁰. Ale przede wszystkim u podstaw tego problemu leży zjawisko czysto literalnego odczytywania Pisma Świętego.

Słowo sacramentum jest wynikiem stopienia się dwóch pojęć: **musthrión** i **tupos**, które dokonało się dzięki chrystologicznemu rozumieniu Pisma przez św. Pawła. Dla Pawła wykład chrystologiczny i typologiczny Pisma oznaczają to samo, bo Chrystus jest tajemnicą Tory. A więc **katolickie rozumienie sakramentu opiera się na typologicznym wykładzie Pisma** i traci swoje oparcie, tam gdzie ten wykład ginie. Jedną z podstaw współczesnego kryzysu katolicyzmu stanowi dla Ratzingera „zanik typologicznego myślenia” (*die Ablösung des typologischen Denkens*), to znaczy wykładu, który teksty odczytuje od i ku przyszłości. Jego miejsce zajęło myślenie literalnie historyczne, tzn. takie, które zamyka się w początkowym, najstarszym sensie tekstu. Ale takie myślenie powoduje

¹⁰ Tutaj pewną pomocą może być koncepcja Odo Casela, według którego Opatrzność poprzez pogańskie misteria przygotowywała ludzkość do chrześcijańskiego pojęcia sakramentu.

niezrozumienie Nowego Testamentu i tego sposobu rozumienia Starego Testamentu, jaki Nowy przekazuje¹¹.

Czy w epoce ściśle literalnego wykładu jest jeszcze możliwy wykład Pisma jako *sacramentum futuri*? Czy pojęcie sakramentu nie straciło swojej podstawy? Ratzinger dyskutuje tutaj ze stanowiskiem Lutera, który próbował wyzwolić Pismo spod wpływu Kościoła i traktował wykład typologiczno-sakramentalny jako zniekształcenie (*Verfremdung*) Pisma przez Kościół. Zdaniem Ratzingera konsekwencją literalnego odczytywania Pisma Świętego stały się problemy związane z rozumieniem Starego Testamentu. Poważnym problemem stał się spór z naukami przyrodniczymi o tekst opisu stworzenia. Dalej dostrzeżenie pewnej sprzeczności między Starym, a Nowym Testamentem, który to problem Luter starał się rozwiązać poprzez swoją dialektykę Prawa i Ewangelii. Zresztą Luter nie był do końca konsekwentny w tej czystej literalności i historycyzmie, bo starał się znaleźć w tym tekście teraźniejszość. Zasada sola scriptura staje się tutaj wewnętrznie sprzeczna¹².

Jakie są warunki rozumienia rzeczywistości sakramentów? Rozumienie sakramentów zakłada określony stosunek do Pisma Świętego. Stosunek ten polega na odczytywaniu Pisma skierowanym ku przyszłości, a nie zatrzymywaniem się jedynie na najstarszym sensie tekstu. Rozumienie sakramentów zakłada także historyczną kontynuację dzieł Boga i żywą wspólnotę Kościoła jako ich konkretne miejsce. Biblijne słowo nie może dawać obecności, jeśli nie jest żyjącym podmiotem. W sakramencie jest obecne całe kontinuum historii: przeszłość, teraźniejszość i przyszłość. Sakramenty równocześnie wyrażają nowość chrześcijaństwa i to, co ogólnoludzkie¹³.

W świetle tego, co zostało powyżej ukazane widać, że dla Ratzingera kwestia interpretacji Pisma Świętego, a konkretniej kryzysu egzegezy współczesnej, szczególnie

¹¹ Por. tamże, 11 n.

¹² Por. tamże, 15-17.

¹³ Por. tamże, 17 n.

typologicznego wykładu Pisma ma podstawowe znaczenie. Zauważa on, że zgodnie z życzeniem Soboru Watykańskiego II, wyrażonym w Konstytucji Dogmatycznej o Objawieniu Bożym interpretacja Pisma Świętego powinna stanowić syntezę metody historycznej i teologicznej. Konstytucja nie tylko zachęca do zwracania uwagi na gatunki literackie, do badania historycznego, kulturalnego i religijnego kontekstu, badania „Sitz im Leben”. Równocześnie mocno podkreśla ona zasadę jedności Pisma, fakt, że Pismo jest odczytywane w Kościele, który jest miejscem jego egzystencji, że wiara Kościoła jest właściwym hermeneutycznym kluczem do Pisma. Dla jednych oznacza to, że Tradycja otwiera dostęp do Pisma, dla innych, że Kościołowi w jego urzędowych organach przysługuje decydujące słowo w odczytywaniu Pisma. Ratzinger zauważa, że zasadnicza orientacja współczesnej egzegezy odrzuca teologiczne metody, o których mówił sobór¹⁴. Owocem tej jednostronnej recepcji Vaticanum II jest rozdział między egzegezą, a dogmatem, traktowanie Pisma jako dokumentu należącego do przeszłości¹⁵. Ratzinger podkreśla związek między Pismem a Kościołem. Socjologicznym podmiotem wykładu Pisma nie jest ani pojedynczy specjalista, ani republika uczonych, ale lud, oczywiście rozumiany jako „cały Lud Boży w jego synchronicznej i diachronicznej rozciągłości”¹⁶. Teolog postuluje prze-myślenie roli rozumu w poznawaniu Pisma. Przypomina o zasadniczych filozoficznych decyzjach kształtujących tę interpretację, o modelach zaczerpniętych z nauk przyrodniczych. Szczególnie dotyczy to idei ewolucji¹⁷. Formuluje pod adresem egzegezy istotne postulaty metodyczne.

¹⁴ Por. J. Ratzinger, *Schriftauslegung im Widerstreit*, w: *Schriftauslegung im Widerstreit*, red. J. Ratzinger, Freiburg-Basel-Wien 1989, 19 n.

¹⁵ Por. tamże, 21.

¹⁶ „...das ganze „Volk Gottes” in seiner synchronen und diachronen Erstreckung...” J. Ratzinger, *Vorwort*, w: *Schriftauslegung im Widerstreit*, red. J. Ratzinger, Freiburg-Basel-Wien 1989, 8 n.

¹⁷ Por. tamże, 11.

Powinna ona rozpoznać filozoficzny element w swoich zasadniczych aksjomatach i sprawdzić wyniki, które na tych aksjomatach opierają się. Trzeba ją traktować jako dyscyplinę historyczną, a nie naukę przyrodniczą. W badaniu filozoficznej problematyki procesu wykładu pisma trzeba uwzględnić myśl patrystyczną i średniowieczną, a nie tylko ostatnich 150 lat filozoficznego myślenia. Znowu trzeba wrócić do tekstu, do jego znaczenia, zamiast koncentrować się na problemie pochodzenia tekstu. Wreszcie egzegeta musi uznać, że nie stoi on poza historią i Kościołem, ale że wiara Kościoła umożliwia rozumienie tekstu¹⁸.

3. WIĘZ PISMA ŚWIĘTEGO Z KOŚCIOŁEM

„Sakrament i słowo to dwa filary, na których opiera się Kościół”¹⁹. Już w tym pochodzącym z 1959 roku artykule ukazuje autor, że Kościół nie jest tylko Kościołem sakramentu, przede wszystkim Eucharystii, ale i słowa. **Słowo Boże buduje Kościół**. Spotykamy sporo podobnych określeń, na przykład stwierdzenie, że słowo i Eucharystia określają Kościół Jezusa Chrystusa²⁰. Na rolę Słowa Bożego w budowaniu Kościoła wskazuje też sprzeciw autora wobec „czysto sakramentalnego chrześcijaństwa, które już nie prowadzi do wiary, pochodzącej ze słuchania”²¹.

¹⁸ Por. J. Ratzinger, *Schriftauslegung im Widerstreit*, 42-44. Podobne rozważania o odczytywaniu Pisma Świętego w Kościele znajdujemy w: J. Ratzinger, *Przekaz wiary i źródła wiary*, *Więź* 2/3 (1984), 130-132.

¹⁹ „Sakrament und Wort sind die beiden Pfeiler, auf denen die Kirche steht.” J. Ratzinger, *Primat, Episkopat und succesio apostolica*, w: K. Rahner, J. Ratzinger, *Episkopat und Primat*, Freiburg im Breisgau 1961, 44.

²⁰ Por. J. Ratzinger, *Die bischöfliche Kollegialität nach der Lehre des Zweiten Vatikanischen Konzils*, w: J. Ratzinger, *Das neue Volk Gottes. Entwürfe zur Ekklesiologie*, Düsseldorf 1969, 185.

²¹ J. Ratzinger, *Das Konzil auf dem Weg. Rückblick auf die zweite Sitzungsperiode des Zweiten Vatikanischen Konzils*, Köln 1964, 39.

„Kościół jest jeden, przede wszystkim dlatego że ma udział w słowie i chlebie tj. w Ciele i w Logosie Pana”²². Jedność poszczególnych wspólnot jest niemożliwa bez wspólnie wyznawanego słowa, za którego czystość odpowiedzialni są biskupi²³. Słowo Boże jednoczy Kościół. Koniecznym warunkiem autentycznej jedności jest wspólnie wyznawana wiara.

„W duchowym obrębie chrześcijaństwa obok wspólnoty powtórnego narodzenia ciągle znowu musi wkraczać jedność Słowa Bożego, które stwarza przestrzeń duchowej jedności, w której ludzie nawzajem się rozumieją i stają braćmi”²⁴. Dzięki Słowu Bożemu możliwe staje się chrześcijańskie braterstwo, wspólnota ludzi, którzy wierzą w Ojcostwo Boga.

Słowo i sakrament są dwiema „kolumnami kościelnego istnienia”. Ustanawiają jedność i są jej przyczynami. Natomiast urząd jest warunkiem jedności i ją poświadcza, dlatego nie jest on równy słowu i sakramentowi, ale ma im służyć²⁵. „»Sukcesja apostolska« jest w swojej istocie żywą obecnością słowa w osobowym kształcie świadka. Pozbawiona luk ciągłość świadków wynika z istoty słowa jako *auctoritas* i *viva vox*”²⁶. Istnienie urzędu wynika z samego charakteru słowa i temu słowu służy. Słowo jako żywy głos nie może trwać bez osobowej ciągłości świadków.

„Kościół jest w swojej istocie pośrednictwem żywej obecności Słowa Bożego w świecie, *Namiotem Słowa*”²⁷.

²² „Die Kirche ist zunächst dadurch eins, daß sie im Wort und im Brot, d.h. im Leib und im Logos des Herrn kommuniziert.” J. Ratzinger, *Das geistliche Amt und die Einheit der Kirche*, w: J. Ratzinger, *Das neue Volk Gottes. Entwürfe zur Ekklesiologie*, Düsseldorf 1969, 117.

²³ Por. tamże, 117.

²⁴ J. Ratzinger, *Erwägungen zur dogmatischen und aszetischen Bedeutung der christlichen Brüderlichkeit*, *Korrespondenzblatt des Collegium Canisianum* 97(1963), 7.

²⁵ Por. J. Ratzinger, *Das geistliche Amt und die Einheit der Kirche*, 119.

²⁶ J. Ratzinger, *Primat, Episkopat und successio apostolica*, 52.

²⁷ „Die Kirche ist ihrem Wesen nach die Vermittlung der lebendigen Gegenwart des Wortes Gottes in der Welt, das »Zelt

Kościół wraz z Pismem, z którego i w którym się staje jest „naczyniem słowa”²⁸. Słowo Boże, które tworzy Kościół równocześnie jest mu powierzone jako podmiotowi. Dzięki Niemu może trwać i oddziaływać w historii.

„Coraz bardziej odkrywamy Słowo w słowach, i w ten sposób zawsze jest to samo objawienie, ale ono odsłania się i otwiera w swojej pełni z pokolenia na pokolenie; co więcej, otwiera się na nowo w każdej chwili w tym samym życiu”²⁹. Rozpoznawanie głębi znaczenia Słowa Bożego jest procesem w życiu człowieka i w życiu Kościoła.

Występuje rzeczywista obecność Słowa Bożego także poza granicami widzialnego Kościoła³⁰.

Z tego, że dzięki pośrednictwu Kościoła Słowo Boże i prawda są obecne w świecie wynika „zasadnicza nieomyślność” Kościoła (*grundsätzliche Unfehlbarkeit*). Ta zasadnicza nieomyślność nie oznacza, że nie ma różnorodnych błędów w szczegółach, zaciemnień, jednostronności, ale że Kościół w tym, co zasadnicze nie może błędzić. Nie przestaje być Kościołem i prowadzić ludzi do Chrystusa³¹. Istnieje „nieomyślność wiary w Kościele powszechnym”³². A więc Kościół powszechny nie może nigdy jako całość popaść w błąd. Przykładem takiej nieomyślności i udziału w niej świeckich był kryzys ariański³³. Użyty przykład wskazuje, że nie chodzi tutaj o nieomyślność Kościoła powszechnego w znaczeniu socjologicznym.

des Wortes«.” J. Ratzinger, *Zur Theologie des Konzils*, w: J. Ratzinger, *Das neue Volk Gottes. Entwürfe zur Ekklesiologie*, Düsseldorf 1969, 148.

²⁸ J. Ratzinger, *Die ökumenische Situation – Orthodoxie, Katholizismus und Reformation*, w: J. Ratzinger, *Theologische Prinzipienlehre. Bausteine zur Fundamentaltheologie*, München 1982, 204.

²⁹ J. Ratzinger, *Patrząc na Chrystusa, aby wybrać życie*, w: J. Ratzinger, J. Królikowski, *Z Chrystusem w historii. Rozważania chrystologiczne*, Kraków 1999, 29.

³⁰ Por. J. Ratzinger, *Das geistliche Amt und die Einheit der Kirche*, 120.

³¹ Por. J. Ratzinger, *Zur Theologie des Konzils*, 148.

³² Tamże, 150.

³³ Por. tamże, 150.

Tak jak Kościół jest wspólnotą Ciała Chrystusa, tak jest również „wspólnotą słowa”, która dzięki słowu żyje. Ciało (*Fleisch*) i słowo to dwa sposoby, w jakie Ciało Chrystusa (*Leib Christi*) przychodzi do nas. Zgodnie z tradycją Ojców powinniśmy czcić Pismo Święte, tak jak samo Ciało Pańskie³⁴.

Warto postawić pytanie, czy Ratzinger utożsamia Słowo Boże z Pismem Świętym. Żywym Słowem Bożym jest dla niego Objawienie (*Offenbarung*)³⁵. Objawienie przekracza fakt Pisma w kierunku Boga i w kierunku przyjmującego człowieka. Pismo Święte jest tylko częścią większej rzeczywistości Objawienia, jest jego materialną zasadą, jedyną, bądź jedną obok innych, czego autor nie rozstrzyga. Objawieniem we właściwym sensie tego słowa jest Chrystus³⁶. Pismo Święte jest interpretowane przez Kościół³⁷.

Nie da się utrzymać zasady *sola scriptura*. Słowo z racji swojej wewnętrznej struktury przekracza zawsze to, co może być zapisane w księdze. Słowo biblijne w mo-

³⁴ Por. J. Ratzinger, *Kommentar zu DV*, w: *Das Zweite Vatikanische Konzil. Konstitutionen, Dekrete und Erklärungen. Lateinisch und deutsch. Kommentare*, t. II, red. H. S. Brechter, Freiburg im Breisgau 1967, 572.

³⁵ Por. J. Ratzinger, *Ein Versuch zur Frage des Traditionsbegriffs*, w: K. Rahner, J. Ratzinger, *Offenbarung und Überlieferung*, Freiburg-Basel-Wien 1965, 33.

³⁶ Por. tamże, 39.

³⁷ Por. tamże, 40-46. Temat tradycji ujmuje autor dość szeroko w artykułach: *Ein Versuch zur Frage des Traditionsbegriffs*, 25-69. *Zur Konzilsdiskussion über das Verhältnis von Schrift und Überlieferung*, w: *Das zweite Vaticanum. Dritte Konzilsphase*, red. F. Buschmann, Diessen/Ammersee 1964, 147-155. *Antropologische Grundlegung des Begriffs Überlieferung*, w: J. Ratzinger, *Theologische Prinzipienlehre. Bausteine zur Fundamentaltheologie*, München 1982, 88-106. *Das Weihesakrament (Ordo) als sakramentaler Ausdruck des Prinzips Überlieferung*, w: J. Ratzinger, *Theologische Prinzipienlehre*, 251-263; polski przekład pod tytułem: *Nauka Kościoła o „sacramentum ordinis”* w: *Kapłaństwo, kol. Communio* 3, Poznań 1988, 65-76.

mencie swojego utrwalenia na piśmie przeszło już przez proces konfiguracji ustnej i po zapisaniu zostało poddane nowym procesom interpretacji, które dalej ujawniały ukryte w nim zasoby. Analiza struktury Słowa biblijnego wskazuje na wzajemne przenikanie się Kościoła i Biblii. Wspólnota Ludu Bożego jest warunkiem pojawienia się i wzrostu Słowa biblijnego, a równocześnie Słowo to nadaje wspólnocie tożsamość i ciągłość. Pismo Święte samo w sobie nie jest jednoznaczne³⁸.

Dogmat jest często widziany jako zagrożenie i ograniczenie we właściwym interpretowaniu Pisma Świętego, albo też jako coś należącego do przeszłości i pozbawionego znaczenia. Często spotyka się twierdzenia, że w różnych epokach różnie komentowano Pismo Święte, zależnie od stawianych pytań, wiodącej filozofii, języka i że dogmaty z przeszłości wraz ze zmianą pytań i filozofii straciły swoje znaczenie. Takie rozumienie dogmatów budzi sprzeciw Ratzingera. W swoim komentarzu do tezy Międzynarodowej Komisji Teologicznej nazywa dogmat komentarzem (*Kommentar*)³⁹ do Pisma Świętego, ale w ściśle określonym sensie.

Rola dogmatu polega na pomocy we właściwym zrozumieniu Pisma Świętego. Dogmat bez Pisma nie da się wypowiedzieć, Pismo bez dogmatu pozostaje wieloznaczne⁴⁰. Dogmatyczne formuły stanowią odpowiedzi na konkretne pytania. Ale te pytania pozostają aktualne dla każdego pokolenia chrześcijan⁴¹. Oczywiście mają one różną wagę. Wskazuje na to hierarchia prawd. Ale nie są bez znaczenia. Pojawiają się nowe pytania, ale w związku z dawnymi. Rezygnacja z zasadniczych problemów prze-

³⁸ Por. J. Ratzinger, *Czym jest teologia?*, Ethos 12 (1999) 1/2(45/46), 19-24.

³⁹ Por. J. Ratzinger, *Zur Frage der bleibenden Gültigkeit dogmatischer Formeln. These X-XII*. Kommentar, w: Internationale Theologenkommission, *Die Einheit des Glaubens und der theologische Pluralismus*, Einsiedeln 1973, 66.

⁴⁰ Por. tamże, 66.

⁴¹ Por. tamże, 61.

szłości oznacza utratę głębi na rzecz powierzchowności. Przykładem takiego ulegania powierzchowności jest rezygnacja z pytania o dwie natury Chrystusa na rzecz pytania o polityczne konsekwencje jego misji. Głównym zadaniem teologii nie jest tłumaczenie dogmatu na język współczesności, ale poszukiwanie całego dogmatu, tzn. próba odpowiedzi na te wielkie pytania, jakie stoją u jego podstaw⁴².

Związek formuł dogmatycznych z określonym systemem filozoficznym nie oznacza, że tracą one znaczenie, gdy rezygnujemy z tego systemu. Dogmatyczne definicje używają zwykle przedfilozoficznego, codziennego języka. Nawet jednak gdy stosują terminy filozoficzne nie angażują Kościoła w obronę określonej filozofii. Po prostu terminy te wskazują na pewne rzeczywistości, oparte na powszechnym doświadczeniu, pozwalają nazwać i odróżnić te rzeczywistości⁴³.

Słowa w opisie prawd wiary nie są czymś dowolnym i wymiennym. Kościół jest także „wspólnotą w słowie” (*Gemeinschaft im Wort*). Istnieje pewna stałość i niezmiennosc „słów podstawowych” (*Grundworte*) albo inaczej „kluczowych” (*Schlüsselworte*). Komisja nie rozstrzygała problemu, które słowa należą do tych kluczowych⁴⁴.

Dogmat nie jest zbiorem twierdzeń. Aby zrozumieć, czym on jest, należy dostrzec jego życiowy kontekst, który stanowi sakrament chrztu. Przyjęcie chrztu jest przyjęciem nowego kierunku egzystencji, który polega na zwróceniu się ku żywemu Bogu, wyjściu z mojego indywidualizmu i wejściu we wspólnotę wierzących. Przyjęciu chrztu towarzyszy wypowiedzenie formuły chrzcielnej, której rdzeniem jest wyznanie wiary w trynitarnego Boga. „Wszystkie późniejsze dogmaty są tylko doprecyzowaniem tego wyznania i starają się o to, aby jego podstawowy kierunek, zwrócenie się ku żywemu Bogu, pozostawał zachowany”⁴⁵.

⁴² Por. tamże, 63 n.

⁴³ Por. tamże, 61 i 64.

⁴⁴ Por. tamże, 67.

⁴⁵ *Pisać prosto po liniach krzywych. Z kardynałem Josephem Ratzingerem rozmawia Christian Geyer*, Tygodnik Powszechny 49(2000), 8.

4. PISMO ŚWIĘTE W ŻYCIU CHRZEŚCIJANINA

Słowo Boże jest zawsze przed nami, wyprzedza nasze myślenie. Wszystko, co wydaje się modne i bardziej aktualne niż Słowo Boże szybko się starzeje, odchodzi w przeszłość⁴⁶.

W pismach Ratzingera dostrzegamy wyraźnie podkreślanie mocy Słowa Bożego, które daje ludziom nadzieję i poczucie sensu. Jesteśmy nierzadko skłonni lekceważyć znaczenie słowa. Ale już jedno ludzkie słowo dobroci może przemienić człowieka. Tym bardziej ważne i potrzebne jest Słowo Boże. Słowo, które działa nie tylko podczas kazania, ale także w rozmowie z ludźmi starszymi, opuszczonymi, chorymi, z ludźmi, dla których nikt nie ma czasu, dla których życie stało się ciemne i ciężkie, których dotyczy zwątpienie. Potrzebujemy tego Słowa, tak jak codziennego chleba⁴⁷. Dar Słowa Bożego pociesza nas w chwilach trudnych i uwesela, gdy doświadczamy radości pochodzących od Ojca⁴⁸. Nasza postawa posłuszeństwa i pokory wobec Słowa Bożego ma podstawowe znaczenie w chrześcijaństwie. W chrześcijaństwie liczy się ta właśnie postawa, a nie wielka religijna osobowość⁴⁹.

„Kto z nas mógłby powiedzieć, że Pismo Święte, psalmy, hymny uwielbienia Boga, zawarte na kartach Świętej Księgi stały się dlań tak bardzo naturalną żywą mową serca, że cisną mu się na usta, gdy przestaje rozumować i pozwala ustom mówić to, czego pełne jest serce?”⁵⁰ Dar

Szerzej na temat dogmatu i rozwoju dogmatów pisze autor w: J. Ratzinger, *Das Problem der Dogmengeschichte in der Sicht der katholischen Theologie*, Köln 1966.

⁴⁶ Por. J. Ratzinger, *Wiara i teologia*, Wrocławski Przegląd Teologiczny 8 (2000) 2, 12

⁴⁷ Por. J. Ratzinger, *Dogma und Verkündigung*, München 1973, 433 n.

⁴⁸ Por. tamże, 414.

⁴⁹ Por. tamże, 319.

⁵⁰ „Wer von uns könnte sagen, daß ihm die Heilige Schrift, die Psalmen, die Lobpreisungen Gottes das ganze heilige Buch hindurch wirklich so sehr zur selbstverständlichen Sprache des Herzens geworden

Słowa Bożego jest często marnowany. Występuje dzisiaj problem niezdolności człowieka do słuchania w ciszy Słowa Bożego, chłonięcia go, zachwyty wobec niego. Znacznie więcej jest ludzi, którzy ciągle mówią, dowodzą, zawsze wiedzą lepiej. Jest to problem głuchoty, która sięga aż do wnętrza duszy. Wzorem autentycznego życia Słowem Bożym, oddychania nim, myślenia jest Maryja⁵¹. W obliczu trudności w przekazywaniu Słowa Bożego, zamiast wymyślać z powodu nudnego kazania powinniśmy modlić się wzajemnie za siebie o dar właściwego słuchania dla słuchaczy, dar wymowy dla mówców i wiele cierpliwości dla wszystkich⁵².

Ewangelia w opisie kuszenia na pustyni ukazuje, że Stary Testament czytany razem z Jezusem staje się Słowem Bożym, objawieniem zbawczej prawdy. Jednak Stary Testament oddzielony od Jezusa staje się narzędziem antychrysta, nieprzyjaciela, którzy burzy pokój. Takie oddzielenie widzi autor np. w myśli gnostyków, czy w teologiach wyzwolenia o inspiracji marksistowskiej⁵³. Pismo Święte nie może być oddzielone od Jezusa Chrystusa.

Zusammenfassung

Der Artikel gibt einen Überblick über die Hauptelemente der Reflexion von Joseph Ratzinger zum Thema –das Wort Gottes. Ratzinger meint, dass für die Alte Kirche die Heilige Schrift als Ganzes ein Sakrament bedeutet. Im Besonderen sind Sakramente die einzelnen Worte der Heiligen Schrift, die Ereignisse aus der Erlösungsgeschichte und der Schöpfungswirklichkeit. Aus diesem weiten Sinne des Sakraments bildet sich allmählich der engere Sinn, der mit der Unterscheidung zwischen dem

sind, daß sie ihm auf die Lippen drängen, wenn er aufhört zu reflektieren und wenn er anfängt, den Mund sagen zu lassen, wessen das Herz voll ist?" J. Ratzinger, *Dogma und Verkündigung*, 413 n.

⁵¹ Por. J. Ratzinger, *Dogma und Verkündigung*, 413 n.

⁵² Por. tamże, 434 n.

⁵³ Por. J. Ratzinger, *Il cammino pasquale*, Ancora Editrice 2000; polski przekład: *Droga Paschalna*, Kraków 2001, 13.

alttestamentarischen Versprechen und der neutestamentarischen Erfüllung und mit der Unterscheidung zwischen der alttestamentarischen Vielheit und der neutestamentarischen Schlichtheit zusammenhängt.

Der Kirche der ersten Jahrhunderte ist völlig fremd, das Wort Gottes den Sakramenten gegenüberzustellen. Diese Gegenüberstellung ergibt sich aus der Ablehnung der typologischen Exegese der Heiligen Schrift zugunsten der wortwörtlichen Exegese und aus der zu scharfen Gegenüberstellung dessen, was christlich ist, dem, was allgemeinmenschlich ist. Heute sollten wir wieder die Heilige Schrift in Bezug auf die Zukunft interpretieren. Der Autor scheint darauf hinzuweisen, dass solch ein Verständnis der Heiligen Schrift den sakramentalen Charakter vom Wort Gottes zu bemerken ermöglicht und dadurch das Sakrament dem heutigen Menschen näher bringt. Das Wort Gottes bildet die Kirche, vereinigt sie, ermöglicht das Entstehen einer christlichen Bruderschaft. Der Kirche anvertraut, kann es fort dauern und in der Welt wirken. Das Wort Gottes ist die Quelle der Kraft, der Hoffnung, des Lebenssinns, des Trostes.

Ks. Grzegorz Bachanek

Ks. GRZEGORZ BACHANEK ur. 1966 jest kapłanem archidiecezji warszawskiej. Opublikował książkę *Josepha Ratzingera nauka o Kościele* (2005). Wykłada na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie.